

**BIOLOGIYA DARSLARIDA MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL
ETISH METODLARI****Ravshanov Kamol Qobil o'g'li**

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada biologiya darslarida mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy asoslari, zamonaviy metodlari va samaradorligini oshirish yo'llari yoritilgan. Mustaqil ta'limning o'quvchilarda bilimlarni mustahkamlash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, ilmiy dunyoqarashni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, biologiya faniga xos amaliy topshiriqlar, loyiha ishlari, kuzatishlar va tajribalar asosida mustaqil ta'limni tashkil etish usullari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, biologiya darsi, interfaol metodlar, loyiha usuli, kuzatish, tajriba, kompetensiya, innovatsion yondashuv.

Аннотация:

В данной статье освещены теоретические основы организации самостоятельного обучения на уроках биологии, современные методы и пути повышения его эффективности. Проанализировано значение самостоятельного обучения в закреплении знаний учащихся, развитии критического мышления и формировании научного мировоззрения. Также показаны способы организации самостоятельного обучения на основе практических заданий, проектной деятельности, наблюдений и экспериментов, характерных для биологии.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, урок биологии, интерактивные методы, метод проектов, наблюдение, эксперимент, компетенция, инновационный подход.

Abstract:

This article highlights the theoretical foundations of organizing independent learning

in biology lessons, modern methods, and ways to improve its effectiveness. The importance of independent learning in strengthening students' knowledge, developing critical thinking, and forming a scientific worldview is analyzed. In addition, methods for organizing independent learning based on practical tasks, project work, observations, and experiments specific to biology are presented.

Keywords: independent learning, biology lesson, interactive methods, project method, observation, experiment, competence, innovative approach.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarni faqat tayyor bilimlar bilan qurollantirish emas, balki ularni mustaqil fikrlovchi, ijodkor va muammolarni hal eta oladigan shaxs sifatida shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, biologiya fanini o'qitishda mustaqil ta'limni to'g'ri tashkil etish o'quvchilarning tabiatga oid bilimlarini chuqurlashtirish, kuzatuvchanlik, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Biologiya – bu amaliy fan bo'lib, unda nazariy bilimlar tajriba, kuzatish va tadqiqotlar orqali mustahkamlanadi. Shu sababli mustaqil ta'limni samarali tashkil etish biologiya darslarining ajralmas qismi hisoblanadi.

Biologiya fani tabiiy jarayonlarni o'rganishga asoslangan bo'lib, u nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy tajriba, kuzatish va tahlil qilishni ham talab etadi. Shu sababli biologiya darslarida o'quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish orqali ularning bilimlari yanada mustahkamlanadi, tafakkuri rivojlanadi va ilmiy dunyoqarashi shakllanadi.

Mustaqil ta'lim deganda o'quvchilarning o'qituvchi rahbarligida yoki mustaqil ravishda bilim olishga qaratilgan faoliyati tushuniladi. Bu jarayonda o'quvchi tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni izlovchi, tahlil qiluvchi va xulosa chiqaruvchi subyektga aylanadi. Aynan shu jihat biologiya fanini o'qitishda mustaqil ta'limning ahamiyatini yanada oshiradi.

Biologiya darslarida mustaqil ta'limni tashkil etishda bir qator didaktik tamoyillarga amal qilish zarur. Mustaqil ta'limni samarali tashkil etishda quyidagi didaktik tamoyillarga amal qilish zarur:

1. **Izchillik va tizimlilik** – topshiriqlar oddiydan murakkabga qarab berilishi kerak.
2. **Faollik va ongli o'zlashtirish** – o'quvchi faol ishtirok etishi zarur.
3. **Individual yondashuv** – har bir o'quvchining qobiliyati hisobga olinadi.
4. **Amaliy yo'naltirilganlik** – bilimlar hayotiy misollar bilan bog'lanadi.
5. **Motivatsiya** – qiziqarli va muammoli vazifalar orqali rag'batlantirish.

Mustaqil ta'limni tashkil etishda turli metodlardan foydalanish mumkin. Eng samarali metodlardan biri loyiha metodidir. Bu metod o'quvchilarning muayyan mavzu yuzasidan mustaqil izlanish olib borishini ta'minlaydi. Masalan, o'quvchilar "Atrof-muhit ifloslanishining inson salomatligiga ta'siri" yoki "Qizil kitobga kiritilgan o'simliklar" mavzularida loyiha tayyorlash orqali nafaqat nazariy bilimlarini kengaytiradi, balki ilmiy tadqiqot olib borish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Kuzatish metodi biologiya fanining ajralmas qismi hisoblanadi. O'quvchilar o'simliklarning o'sishi, hayvonlarning xatti-harakati yoki tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatish orqali mustaqil xulosalar chiqarishga o'rganadi. Masalan, o'simlik o'sishini muntazam kuzatish orqali o'quvchi uning rivojlanish bosqichlarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi.

Tajriba metodi ham mustaqil ta'limni tashkil etishda muhim o'rin tutadi. O'quvchilar turli tajribalar o'tkazish orqali biologik jarayonlarni amalda o'rganadi. Masalan, urug'larning unishiga turli omillarning ta'sirini aniqlash orqali ular ilmiy fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayon o'quvchilarda gipoteza ilgari surish, natijalarni solishtirish va umumlashtirish qobiliyatini shakllantiradi.

Muammoli ta'lim metodi ham biologiya darslarida keng qo'llaniladi. Bu metodda o'qituvchi o'quvchilar oldiga muammoli vaziyat qo'yadi va ular mustaqil ravishda yechim topishga harakat qiladi. Masalan, ayrim o'simliklarning

qurg'ochil sharoitga qanday moslashgani haqidagi savol o'quvchilarning mustaqil izlanish olib borishiga undaydi.

Zamonaviy biologiya darslarida quyidagi vositalar orqali mustaqil ta'lim tashkil etiladi:

- ✓ virtual laboratoriyalar,
- ✓ onlayn platformalar,
- ✓ video darslar,
- ✓ interaktiv testlar.

Bu usul o'quvchilarning mustaqil o'rganish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kichik guruhlarda ishlash metodi ham samarali hisoblanadi. Bu usulda o'quvchilar jamoa bo'lib ishlaydi, fikr almashadi va muammolarni birgalikda hal qiladi. Natijada ularning kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalari rivojlanadi.

Biologiya fanida mustaqil topshiriqlar tizimi ham muhim ahamiyatga ega. Testlar, krossvordlar, diagrammalar tuzish, referatlar yozish va taqdimot tayyorlash o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday topshiriqlar o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish uchun topshiriqlar qiziqarli va hayotiy bo'lishi lozim. Baholash mezonlari aniq belgilanishi, o'quvchilar rag'batlantirilishi va ularning faoliyati muntazam nazorat qilinishi kerak. Shu bilan birga, innovatsion metodlarni qo'llash ham muhim ahamiyatga ega.

Biologiya darslarida mustaqil ta'limni tashkil etish orqali o'quvchilarda turli kompetensiyalar shakllanadi. Jumladan, axborot bilan ishlash, muloqot qilish, jamoada ishlash va o'z ustida ishlash ko'nikmalari rivojlanadi. Bu esa ularning kelajakdagi faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, biologiya darslarida mustaqil ta'limni samarali tashkil etish o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, ilmiy tafakkurini rivojlantirish va ularni hayotga tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan mustaqil ta'lim jarayoni ta'lim sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari.
3. Biologiyani o'qitish metodikasi (o'quv qo'llanma).
4. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ilmiy manbalar.
5. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar (monografiya).
6. Internet manbalari va elektron ta'lim platformalari.

